

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА

Правові горизонти

Legal horizons

ВИПУСК 15 (28)

Суми – 2019

**SECTION 5
ADMINISTRATIVE LAW AND PROCESS;
FINANCIAL LAW; INFORMATION LAW**

**СЕКЦІЯ 5
АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС;
ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО**

DOI: <http://www.doi.org/10.21272/legalhorizons.2019.i15.p36>

**ВІДШКОДУВАННЯ МАЙНОВОЇ ШКОДИ ЯК ОБ'ЄКТ ОПОДАТКУВАННЯ
ПОДАТКОМ НА ДОХОДИ**

*Єфімов Олександр Миколайович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного та трудового права,
Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана,
e-mail: oleksandr.yefimov@yefimov-partners.com
ORCID 0000-0003-1751-4780*

Стаття присвячена дослідженню інституту відшкодування шкоди, його правовій та економічній сутності, співвідношення його з майновим становищем особи, якій відшкодовується шкода. Норми приватного права спрямовані на врегулювання особистих немайнових та майнових відносин, що ґрунтуються на юридичній рівності, вільному волевиявленні та майновій самостійності таких учасників. Ці відносини врегульовуються з метою їх позитивного результату. Тобто законодавець виходить з того, що суб'єкти цих правовідносин свої вчинки і дії здійснюватимуть у відповідності до норм приватного права. Проте позитивний характер мети законодавця не є гарантією того, що суб'єкти правовідносин не відступлять від приписів цих норм і відтак, вони мають містити негативні наслідки цих дій. Одним із таких негативних наслідків є шкода, яка хоча і є багатограним поняттям, проте коли йдеться про її відшкодування, мається на увазі саме фактична шкода, тобто така, яка завдана конкретним матеріальним та нематеріальним благам учасників правовідносин. Право власника на компенсацію пов'язане із зниженням цінності його майна в результаті певної діяльності інших осіб як спосіб захисту права власності зазначають. У зв'язку з цим досліджено співвідношення відшкодування шкоди і доходу, як об'єкта оподаткування податком на доходи фізичних осіб. Виявлено розбіжність вживання поняття «відшкодування шкоди» у цивільному та податковому законодавстві, помилкове асоціювання у податковому законодавстві відшкодування шкоди із доходом, що може у деяких випадках мати наслідком оподаткування сум відшкодування шкоди. Ця розбіжність виявлена як на правовому, так і на економічному рівні. На підставі цього запропоновано внести відповідні зміни до Податкового кодексу, спрямовані на гармонізацію цивільного та податкового законодавства.

Ключові слова: шкода, відшкодування шкоди, дохід, об'єкт оподаткування, податок на доходи фізичних осіб.

Efimov O.M. Compensation for property damage as an object of taxation of income tax. The article is devoted to the study of the institution of compensation for harm, its legal and economic nature,

its relation to the property status of the person to whom the damage is compensated. The rules of private law are aimed at the regulation of personal non-property and property relations, which are based on legal equality, free expression of will and property independence of such participants. These relations are regulated with the aim of their positive outcome. That is, the legislator proceeds from the fact that the subjects of these legal relations, their actions will be carried out in accordance with the rules of private law. However, the positive nature of the aim of the legislator is not a guarantee that the subjects of the legal relationship do not depart from the requirements of these norms and, therefore, they must contain the negative effects of these actions. One of these negative consequences is damage, which is a multi-faceted concept, but when it comes to its reimbursement, it is precisely actual harm, that which is caused by the concrete material and intangible benefits of the participants of the legal relationship. The owner's right to compensation is associated with a decrease in the value of his property as a result of certain activities of others as a way to protect property rights. In this regard, the relationship between compensation for damage and income as the object of taxation of personal income tax was investigated. There is a discrepancy in the use of the concept of "compensation for harm" in civil and tax legislation, the erroneous association in the tax legislation of compensation for harm with income, which in some cases may lead to a consequence in the form of taxation of the amount of compensation for harm. This disagreement is revealed both at the legal and at the economic level. Based on this, it was proposed to make appropriate changes to the Tax Code aimed at harmonizing civil and tax legislation.

Keywords: harm, compensation of harm, income, object of taxation, tax on personal income.

Вступ. Фінансовою основою існування будь-якої держави цілком справедливо визнається її податкова система. Її ефективність ґрунтується на ефективних нормах права, якими встановлені податки і збори, регламентовані процедури, пов'язані з податковим нормотворчим процесом. Проте внаслідок різних причин норми податкового законодавства не завжди гармонічно пов'язані з нормами інших галузей права. Як результат, може виникати колізія, коли норми податкового законодавства інакше, ніж норми цивільного законодавства, визначають певні об'єкти правовідносин. Так, наприклад, норми Податкового кодексу (далі – ПК) України відносять суми відшкодування матеріальної та моральної шкоди до доходів фізичної особи. У той самий час за Цивільним кодексом (далі – К) України та іншими законами суми відшкодування шкоди розуміються як такі, що відновлюють майновий стан потерпілого.

І хоча ПК певні суми відшкодування шкоди й виключає з оподаткованого доходу, сам факт сприймання таких сум саме як доходів створює можливість оподаткування інших сум відшкодування шкоди.

Сучасні дослідження недостатньо висвітлюють цей аспект юридичної та економічної суті відшкодування стосовно податкових правовідносин, а тому питання щодо гармонізації податкового та цивільно-правового тлумачення відшкодування шкоди є актуальним. Вченими, які присвятили свої дослідження виявленню причин, суті та наслідків податкових конфліктів, є В. І. Крат, В. Л. Яроцький, Т. Є. Крисань, І. В. Спасибо-

Фатєєва, Л. М. Баранова та ін.

Метою роботи є виявлення правової та економічної сутності та дослідження шкоди і її відшкодування, виявлення необхідності гармонізації норм податкового та цивільного законодавства, дослідження доходу як об'єкту оподаткування податком на доходи фізичних осіб та його правової і економічної суті, його відмінності від відшкодування шкоди та, як результат, необхідності внесення відповідних змін до податкового законодавства.

Завдяки цьому вбачається можливим сформулювати правові підходи до правозастосовної практики щодо вирішення колізії у тлумаченні сум відшкодування шкоди як доходу, і навпаки.

Така постановка питання до цього часу не застосовувалась при розгляді зазначеного поняття й має стати продуктивним напрямком дослідження об'єктів правовідносин з їх приводу.

Методи дослідження. При дослідженні застосовані методи теоретичного рівня, а саме:

- метод порівняння, тобто встановлення подібностей та розбіжностей застосування поняття «шкода», «відшкодування шкоди» та «дохід» у різних галузях права, роботах різних вчених;
- аналіз і синтез, тобто послідовне розчленування правовідносин з «відшкодування шкоди» на складові елементи та ознаки, а також поєднання їх у єдине ціле з метою виявлення його відмінностей від поняття «дохід»;
- опис, тобто фіксація результатів дослідження на основі виокремлення спільного для різних точок зору щодо різних видів припинення зобов'язання;

- інтерпретація, тобто приведення формалізованої системи ознак «відшкодування шкоди» та «дохід» у відповідність з необхідністю гармонізації законодавства щодо їх застосування.

Майнова шкода та її відшкодування: правова природа

Норми приватного права, до якого відноситься право цивільне, спрямовані на врегулювання особистих немайнових та майнових відносин, що ґрунтуються на юридичній рівності, вільному волевиявленні та майновій самостійності таких учасників (ст. 1 К). Ці відносини врегульовуються з метою їх позитивного результату. Тобто законодавець виходить з того, що суб'єкти цих правовідносин свої вчинки і дії здійснюватимуть у відповідності до норм приватного права. Проте позитивний характер мети законодавця не є гарантією того, що суб'єкти правовідносин не відступлять від приписів цих норм і відтак, вони мають містити негативні наслідки цих дій.

Одним із таких негативних наслідків є шкода, яка хоча і є багатограним поняттям, проте коли йдеться про її відшкодування шкоди, мається на увазі саме фактична шкода, тобто така, яка завдана конкретним матеріальним та нематеріальним благам учасників правовідносин.

Про право власника на компенсацію у зв'язку із зниженням цінності його майна в результаті певної діяльності інших осіб як спосіб захисту права власності зазначають І. В. Спасибо-Фатеева і В. І. Крат.

У ст.1 Закону України «Про відповідальність за шкоду, завдану внаслідок дефекту в продукції» від 19.05.2011 № 3390-VI під шкодою розуміється завдані внаслідок дефекту в продукції каліцтво, інше ушкодження здоров'я або смерть особи, пошкодження або знищення будь-якого об'єкта права власності, за винятком самої продукції, що має дефект.

У ст. 3 Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину неправопорушеннями діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» від 01.12.1994 № 266/94-ВР зазначено, у чому саме може полягати відповідна шкода, завдана громадянину:

- заробіток та інші грошові доходи, які він втратив внаслідок незаконних дій;
- майно (в тому числі гроші, грошові вклади і відсотки по них, цінні папери та відсотки по них, частка у статутному фонді господарського товариства, учасником якого був громадянин, та прибуток, який він не отримав відповідно до цієї частки, інші цінності), конфісковане або звернене в

доход держави судом, вилучене органами досудового розслідування, органами, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, а також майно, на яке накладено арешт;

- штрафи, стягнуті на виконання вироку суду, судові витрати та інші витрати, сплачені громадянином;

- суми, сплачені громадянином у зв'язку з наданням йому юридичної допомоги;

- моральна шкода.

Наведені визначення шкоди свідчать про те, що шкода – це зменшення тих благ (майнових чи немайнових), якими володіла особа до того, як їй була завдана шкода. Л. М. Баранова зазначає: «Имущественный вред является следствием умаления не только материального блага (вред, причиненный имуществу), но и нематериального (вред личности)».

Аналіз норм ЦК вказує на те, що законодавець акцентує увагу, а отже й розуміє в основному під шкодою майнову шкоду. Так у ст.11, 16, 22, 200, 298, 386 ЦК згадується «майнова шкода», у ст.22, 711, 721, 1021, 1162, 1166 ЦК йдеться про «шкоду, завдану майну». У ст.23 ЦК йдеться про складові (елементи) моральної шкоди. Вона полягає:

- у фізичному болю та стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я;

- у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів;

- у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку із знищенням чи пошкодженням її майна;

- у приниженні честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи.

І хоча моральна шкода відшкодовується грішми, майном чи в інший спосіб, однак і в цьому разі йдеться про повернення особи до того стану, коли відбулося зменшення її нематеріального блага, хоча й завдяки набуттю певних матеріальних благ. Суд, встановлюючи розмір грошового відшкодування моральної шкоди, має враховувати характер правопорушення, глибину фізичних та душевних страждань, погіршення здібностей потерпілого або позбавлення його можливості їх реалізації, тобто певні втрати немайнового характеру. Крім того мають бути враховані судом також вимоги розумності і справедливості. Очевидно, що вимоги розумності полягають у тому числі й у поверненні потерпілого до того стану, коли йому була завдана нематеріальна шкода, а не у над це. Іншими словами метою відшкодування моральної шкоди з урахуванням вимог справедливості має бути саме відновлення

нематеріальних благ, а не збагачення потерпілого. Інакше потерпілий може опинитися у кращому становищі, аніж те, в якому він перебував до завдання йому шкоди.

Якщо перевести це у сферу бажань потерпілого, то можна висловити вимоги справедливості при визначенні розміру грошового відшкодування моральної шкоди судом таким чином: для потерпілого відшкодування моральної шкоди у грошовому еквіваленті має бути бажаним так само, як і повернення до стану, що передувало завданню йому моральної шкоди. Якщо відшкодування моральної шкоди у грошовому еквіваленті для потерпілого буде більш бажаним, аніж повернення його до стану, що передувало завданню шкоди, то слід говорити про те, що вимоги справедливості судом не дотримані. Так само недотримання вимог справедливості буває у разі, коли потерпілий більше бажатиме повернення до стану, що передувало завданню йому шкоди, аніж отриманому за рішенням суду грошовому відшкодуванню.

Те саме стосується і відшкодування матеріальної шкоди. Законодавець у ст.1192 ЦК встановлює два способи відшкодування шкоди, завданої майну, а саме: через відшкодування в натурі шляхом передачі речі того ж роду і такої ж якості, пошкодження пошкодженої речі тощо, або шляхом відшкодування збитків у повному обсязі. При цьому в останньому випадку суд має виходити з реальної вартості втраченого майна на момент розгляду справи або виконання робіт, необхідних для відновлення пошкодженої речі. Тобто у цьому разі, як і при визначенні розміру грошового еквіваленту моральної шкоди, також йдеться про дотримання судом вимог справедливості, що свідчить про те, що в результаті відшкодування майнової шкоди потерпілий не повинен опинитися у більш вигідному матеріальному становищі у порівнянні з тим, в якому він перебував до завдання йому шкоди. Наприклад, якщо в результаті дорожньо-транспортної пригоди потерпілий втратив авто, яким користувався 10 років і реальна вартість якого складає певну грошову суму, то відшкодування йому шкоди у розмірі вартості такого ж автомобіля, але нового, буде для потерпілого більш бажаним, аніж повернення йому пошкодженого у стані до завдання йому майнової шкоди. Потерпілий у цьому разі виявиться у «виграшному» становищі, прагнути якого він буде більше, аніж повернення його до стану, що передувало завданню йому шкоди. У такому разі слід говорити про невідповідність способу відшкодування майнової шкоди вимогам справедливості.

З наведеного вище слідує, що законодавство має містити такі правові механізми, які спрямовані

на те, щоб повернути потерпілого до стану, що передувало завданню шкоди, відновити його в його майнових та особистих немайнових правах, а не поставити його у більш вигідне становище, якого він буде прагнути, і як результат, це буде для нього спокуючою для зловживання своїм правом на захист. Тобто в результаті відшкодування матеріальної і моральної шкоди суб'єкт цивільних правовідносин повинен відновлювати свій стан, а не потрапляти у більш вигідний для нього, а отже й більш бажаний стан.

Майнова і немайнова шкода у податковому законодавстві

Податкове законодавство закріплює дещо інше розуміння відшкодування шкоди, завданої майновим та особистим немайновим правам особи. Так, пп.17.1.11. п.17.1. ст.17 ПК передбачено право платника податків на повне відшкодування збитків (шкоди), заподіяних незаконними діями (бездіяльністю) контролюючих органів (їх посадових осіб). Платник податків також має право на відшкодування збитків та немайнової шкоди, завданих контролюючим органом внаслідок неправомірного застосування арешту майна такого платника податків, за рахунок коштів державного бюджету, передбачених контролюючим органом, згідно із законом (94.13. ст.94 ПК).

При цьому таке відшкодування бере на себе держава за рахунок коштів державного бюджету, передбачених для фінансування цього органу (п.21.3. ст.21 ПК).

Однак питання виникають не в частині права платника податків на відшкодування йому шкоди, а в частині визначення законодавцем у ПК економічної і юридичної суті коштів, отриманих на відшкодування шкоди. Так, у п.164.2. ст.164 ПК йдеться про дохід у вигляді відшкодування матеріальної або немайнової (моральної шкоди), який включається до загального місячного (річного) оподатковуваного доходу платника податку.

І хоча певні суми відшкодування шкоди ПК дозволяє не оподатковувати податком на доходи фізичних осіб, за таким відшкодуванням залишається правовий статус саме доходів. Йдеться про:

- суми, що за рішенням суду спрямовуються на відшкодування збитків, завданих платнику податку внаслідок заподіяння йому матеріальної шкоди, а також шкоди життю та здоров'ю;

- суми втрат, заподіяних платнику податку актами, визнаними неконституційними, або незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури або суду, що відшкодовуються

державою в порядку, встановленому законом (пп.164.2.12. ст.164 ПК);

- суму відшкодування платнику податку розміру шкоди, заподіяної йому внаслідок Чорнобильської катастрофи, у порядку та сумах, визначених законом (165.1.3. ст.165 ПК).

В своєму тлумаченні сум відшкодування як доходів Державна фіскальна служба України дійшла по суті правильного висновку про те, що сума страхового відшкодування, отримана платником податку від страховика за договором страхування, не включається до загального місячного (річного) оподатковуваного доходу лише в межах шкоди, фактично заподіяної вигодонабувачу (бенефіціару), яка визначається за звичайними цінами на дату такої страхової виплати. У сумі ж перевищення фактично заподіяної шкоди сума страхового відшкодування має оподатковуватися ПДФО.

Проте з обґрунтуванням такого висновку погодитися не можна, оскільки віднесення суми відшкодування шкоди до доходів з наступним виключенням таких сум із бази оподаткування, оподатковуваного доходу є некоректним. Термін «дохід» тут є недоречним і ним в цьому разі не варто оперувати. Тобто суми відшкодування шкоди мають бути виключені з бази оподаткування податком на доходи фізичних осіб не тому, що ПК щодо них встановлює пільгу, а тому, що такі суми взагалі не є доходом, тобто не можуть бути включені до бази оподаткування цим податком взагалі і вони не потребують звільнення оподаткування.

З ПК не слідує однозначного розуміння поняття «дохід». Так, відповідно до пп.14.1.54. ст.14 ПК дохід з джерелом його походження з України, визначається як будь-який дохід, отриманий резидентами або нерезидентами. Таке визначення поняття «дохід» із застосуванням цього ж поняття не можна вважати визначенням взагалі. Тож виникає потреба звернення до іншого законодавства, яке пояснює юридичну та економічну сутність цього поняття.

Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 № 996-XIV визначає дохід як збільшення економічних вигод у вигляді збільшення активів або зменшення зобов'язань, яке призводить до зростання власного капіталу (за винятком зростання капіталу за рахунок внесків власників). Якщо абстрагуватися від бухгалтерських аспектів цього визначення, пов'язаних із веденням юридичними особами бухгалтерського обліку, то слід виділити такий критерій доходу, як збільшення економічних вигод. Саме це і є тим основним критерієм, який усуває можливість віднесення сум відшкодування шкоди

до доходу.

Пов'язуючи це з вказаним вище про спрямованість відшкодування шкоди є на відновлення потерпілому втраченого ним майна, його цінності та морального стану, варто підкреслити, що завдяки такого способу захисту недопустимо збільшення економічних вигод цієї особи.

Можна втім очікувати заперечення, що отримання сум відшкодування збільшує економічні вигоди потерпілого у порівнянні з його майновим станом до відшкодування завданої йому шкоди. Натомість, говорячи про майновий стан особи, слід підкреслити, що ним є стан, який передував завданню шкоди, а не той, до якого особа потрапила внаслідок порушення її прав, тобто на момент відшкодування шкоди. Це так само логічно, як і логічно вважати, що особа яка випустила з рук купюру в 100 грн, а потім її підняла, не збільшила економічні вигоди, а повернулася у той майновий стан, в якому вже перебувала до того.

Отже відшкодування шкоди не може створювати доходу, оскільки не є збільшенням економічних вигод. Проте ст.163 ПК об'єктом оподаткування податком на доходи фізичних осіб визначає саме дохід, яким є збільшення економічних вигод. Відшкодування матеріальної чи моральної шкоди за своєю суттю доходом, а отже й об'єктом оподаткування ПДФО, не є, а тому немає сенсу виключати відшкодування шкоди з оподатковуваного доходу.

Втім слід відрізняти ситуації, коли отримані суми відшкодування перевищують розмір шкоди. Про це йдеться у ст.1192 ЦК, відповідно до якої при відшкодуванні збитків, тобто визначенні грошового еквіваленту шкоди, суд має виходити з реальної вартості втраченого майна на момент розгляду справи або виконання робіт, необхідних для відновлення пошкодженої речі, а також дотримуватися вимог справедливості. Очевидно, що перевищення сумою відшкодування реальної вартості втраченого майна не відповідає вимогам справедливості та не повертає потерпілого у становище, що існувало до завдання йому шкоди. Таке перевищення ставить потерпілого у краще матеріальне становище. Справедливим, очевидно, законодавець вважає саме повернення потерпілого у попередній, а не у кращий стан.

З цієї причини ПК до оподатковуваного доходу не включає суми страхового відшкодування лише в межах шкоди, фактично заподіяної вигодонабувачу (бенефіціару), яка визначається за звичайними цінами на дату такої страхової виплати (пп.167.1.27. ст.165 ПК).

Висновок

Таким чином, слід визнати, що правильним є не виключення з оподаткованого доходу сум відшкодування шкоди, а їх невключення до такого доходу, оскільки вказані суми не призводять до отримання економічних вигод потерпілого, а повертають його у майновий стан, що передувало завданню йому шкоди, тобто зниженню грошового еквіваленту його матеріальних та нематеріальних благ. Отже, суми відшкодування матеріальної чи моральної шкоди не можуть вважатися доходом, оскільки вони не збільшують економічних вигод потерпілого, а тому не можуть бути включені до об'єкту оподаткування податком на доходи фізичної особи.

З урахуванням цього слід вказати на необхідність гармонізації цивільно-правового та

податкового законодавства щодо визначення економічної суті відшкодування шкоди, а саме приведення норм ПК у відповідність з правовою та економічною суттю відшкодування не як доходу, а як відновлення втраченого майнового стану, в результаті чого дохід не виникає. У зв'язку з цим слід визнати юридично некоректним виключення сум відшкодування як доходів із оподаткованого доходу. Коректним слід вважати віднесення до об'єкту оподаткування податком на доходи фізичної особи грошових коштів та майна, отриманих понад суму відшкодування шкоди, тобто коректним є оподаткування сум отриманих як відшкодування, у частині перевищення ними реальної шкоди.

Література:

1. Баранова Л.Н. Глава 3, § 4 Возмещение имущественного вреда. Харьковская цивилистическая школа: защита субъективных гражданских прав и интересов. Монография. Под общей редакцией доктора юридических наук, профессора И.В. Спасибо-Фатеевой. Харьков, «Право». – 2014. С. 253 – 265.
2. Цивільний кодекс України. Науково-практичний коментар. Т. 5 / за заг. ред. І. В. Спасибо-Фатеевої. Харків: Страйд, 2011. С. 529 – 533.
3. Цивільний кодекс України. Науково-практичний коментар. Т. 11 / за заг. ред. І. В. Спасибо-Фатеевої. Харків: Право, 2014. С. 80 – 412.
4. Податковий кодекс України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 10.02.2019).
5. Цивільний кодекс України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 10.02.2019).
6. Закон України «Про відповідальність за шкоду, завдану внаслідок дефекту в продукції» від 19.05.2011 № 3390-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3390-17> (дата звернення: 10.02.2019).
7. Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» від 01.12.1994 № 266/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0106-96> (дата звернення: 10.02.2019).
8. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 № 996-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14> (дата звернення: 10.02.2019).
9. Індивідуальна податкова консультація «Щодо відшкодування банками безнадійної заборгованості за рахунок страхового резерву» від 25.01.2019 № 266/П/99-99-13-02=03-14/ПК. URL: <https://www.profiwins.com.ua/uk/letters-and-orders/ink/14204-266-19.html> (дата звернення: 10.02.2019).